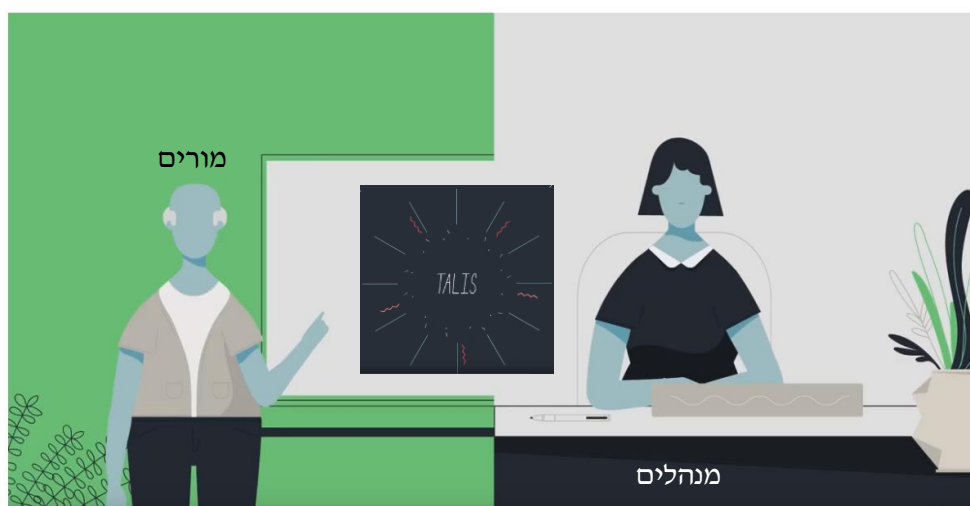

טאליס 2018 TALIS

Teaching and Learning International Survey

סקר ההוראה והלמידה הבין-לאומי

דוח מורחב

פרק 13 – היקף עבודה והוראה

הדוח המלא של מחקר טאליס 2018 מפורסם באתר הראמ"ה

13. היקף עבודה והוראה

הזמן העומד לרשות מורים ומנהלים מוגבל, ובעיקר חלוקתו בין מגוון רחב של מטלות שונות, הם היבטים מרכזיים ביכולתם של המורים והמנהלים לספק הוראה וניהול מיטביים. על המורים והמנהלים למצוא איזון בין מטרות שונות לנוכח המשאבים העומדים לרשותם כדי להשיגן. בעיקר נודעת חשיבות לזמן שהמורים מקצים לתכנון השיעורים ולהכנתם, ולזמן שהמנהלים מקצים לתכנון הלימודים וההוראה בבית הספר ולתמיכה בהם, ואלו בתורם משפיעים על איכות ההוראה שבית הספר מספק. במחקר טאליס נשאלו המורים והמנהלים על אודות הזמן שהם מקצים לפעילויות שונות במסגרת תפקידם. היקף הזמן המוקצה לפעילויות שונות והחלק היחסי מתוכו המוקצה לכל פעילות עשויים ללמד על ההעדפות שלהם, על האתגרים הניצבים לפניהם ומצריכים זמן להתמודדות, ועל עומס העבודה.

13.1. היקף העבודה של מורים

המורים נשאלו על היקף השעות שהוקצו למשימות הקשורות לעבודתם בבית הספר בשבוע שקדם למחקר, אגב התייחסות הן לשעות הוראה והן למשימות אחרות שאינן הוראה.¹ להלן יוצג החלק היחסי (באחוזים) מהזמן המוקצה למשימות השונות מתוך סך היקף השעות שמורה דיווח עליהן, וזאת בהתחשב בסייגים הבאים:

- יש קושי להפריד בין הזמן המוקצה למשימות השונות בכלל, ובפרט למשימות שאינן בתדירות שבועית;
- יש הטיות הנובעות מחלקיות משרה ומפיצול משרת הוראה בין מספר בתי ספר;
- יש הבדל ביחידות הזמן המוקדשות למשימות השונות (לדוגמה: בבית הספר יחידת הזמן המקובלת היא 45 דקות, ואילו מחוץ לבית הספר 60 דקות).

כמעט מחצית מזמנם של המורים בכיתות ז'-ט' בישראל (45%) ובממוצע מדינות ה-OECD (44%) מוקצה להוראה (לוח 58).² במדינות מזרח אסיה, לכל היותר שליש מזמן המורים מוקצה להוראה (קזחסטן - 28%, יפן וסינגפור - 31%, וייטנאם וטאיוואן - 33%), ואילו בטורקיה (55%) ופינלנד (57%) יותר ממחצית מזמנם של המורים מוקצה להוראה. פערים ניכרים אלו בין מדינות מקורם בהבדלים בהנחיות ובדרישות ממורים. כך, לדוגמה, ביפן מורים נדרשים להקצות נתח נכבד מזמנם לפעילויות חוץ-קוריקולריות שכוללות הוראה של שיעורים נוספים ב"מועדון בית ספר", ואילו מורים בסינגפור מעורבים יותר בפעילויות מלוות קוריקולום שבהן הם מלמדים מיומנויות רגשיות-חברתיות ומיומנויות המאה ה-21.

על פי רוב לא נמצא הבדל ניכר בין ישראל לממוצע מדינות ה-OECD בחלק היחסי של הזמן שהמורים מקצים למשימות השונות הנוגעות לעבודתם, למעט העובדה שמורים בישראל מקצים פחות מזמנם לתכנון שיעורים ולהכנתם (11% לעומת 14%, בהתאמה) ולעבודות מנהלה (3.7% לעומת 5.6%, בהתאמה). פער הזמן המוקצה למשימות האחרות בין מורים בישראל לעמיתיהם במדינות ה-OECD קטן יותר ועומד על פחות מ-2% (שקול לכשעה בשבוע) לכל משימה, ואין לראות בכך פער ניכר.

¹ בישראל, היקף משרה מלאה של מורה בכיתות ז'-ט' עומד על 36 שעות. שעה מוגדרת 45 דקות, ובכלל זה 24 שעות הוראה כיתתיות, 6 שעות הוראה פרטנית ו-6 שעות שהייה. במונחי המחקר הבין-לאומי, שבו שעת עבודה מוגדרת 60 דקות, אפשר לתרגם זאת ל-22.5 שעות הוראה (בכיתה ופרטני) לצד 4.5 שעות שהייה, ובמצטבר 27 שעות שבועיות.

² דיווחי המורים על היקף שעות העבודה השבועי שלהם איננו תואם את סך דיווחיהם בדבר הזמן שהקצו למטלות שונות בשבוע האחרון. בדוח המחקר הבין-לאומי הזמן המוקדש להוראה חושב ביחס לדיווח על היקף עבודה שבועי (32.6 שעות בישראל ו-38.8 שעות בממוצע מדינות ה-OECD), ואילו בדוח זה הוא מחושב ביחס לסך השעות שהוקצו למטלות העבודה השונות, ובכללן הוראה (47.7 שעות בישראל ו-47.2 שעות בממוצע מדינות ה-OECD), בעיקר משום שמוצג דיווח בעבור כלל המשימות השונות.

לוח 58: החלק היחסי מזמנם של המורים שהוקצה למשימות הבאות בעבודתם בבית הספר הנוכחי בשבוע שקדם למחקר

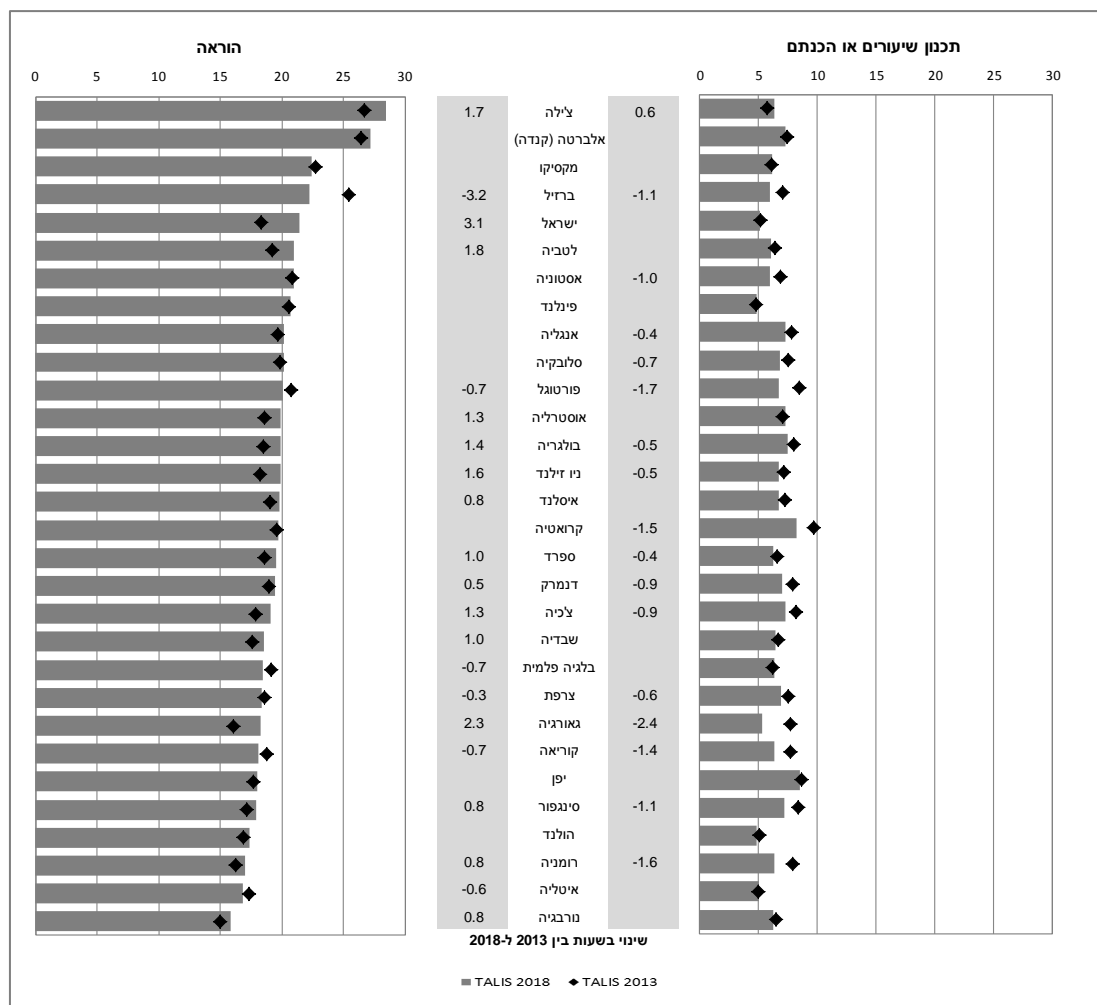
משימות	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
הוראה בכיתה	45%	44%	45%	44%
תכנון שיעורים או הכנתם, בבית הספר או מחוצה לו	11%	14%	11%	11%
בדיקת מבחנים ועבודות של תלמידים	8.2%	9.0%	8.4%	7.8%
עבודת צוות ושיח עמיתים בבית הספר	6.5%	5.7%	6.5%	6.4%
ייעוץ לתלמידים	5.8%	4.6%	5.7%	6.1%
פעילויות פיתוח מקצועי	4.5%	3.6%	4.4%	4.8%
השתתפות בעבודה הניהולית בבית הספר (לרבות תפקידי ריכוז)	4.5%	3.0%	4.3%	4.8%
תקשורת עם הורים ושיתוף פעולה עמם	4.0%	3.0%	3.8%	4.6%
השתתפות בפעילויות בית ספריות מחוץ לשעות הלימודים (למשל פעילויות ספורט ופעילויות תרבות)	3.9%	3.7%	4.0%	3.5%
עבודות מנהלה כללית (ובכלל זה משימות ארגוניות ומשימות ביורוקרטיות אחרות)	3.7%	5.6%	3.7%	3.4%
משימות אחרות	3.3%	4.1%	3.4%	3.2%

במבט פנים-ישראלי, מורים בבתי ספר דוברי ערבית מדווחים על היקף הוראה שבועי הגדול בכ-2.5 שעות בהשוואה למורים בבתי ספר דוברי עברית. ייתכן שקיימים הבדלים בין מגזרי השפה בהיקפי המשרה המוצעים למורים.³ לא נמצאו פערים של ממש בין מורים בשני מגזרי השפה בחלק היחסי של הזמן המוקצה למשימות הנוגעות לעבודתם (לוח 58).

מהתבוננות על היקף השעות השבועיות המוקצות למשימות השונות, כפי שעולה מדיווחי המורים ב-2018, נראה כי בהשוואה למחזור המחקר הקודם, טאליס 2013, נרשמה בישראל עלייה חדה של כ-3 שעות שבועיות בהיקף ההוראה, מכ-18 שעות שבועיות ב-2013 לכ-21 שעות שבועיות ב-2018. עלייה זו היא הגדולה ביותר בכל מדינות ה-OECD שהשתתפו בשני מחזורי מחקר טאליס האחרונים (תרשים 60). ברם, על אף העלייה בהיקף ההוראה לא חל שינוי בהיקף השעות שהמורים הקצו לתכנון השיעורים ולהכנתם. במבט בין-לאומי, מורים נוטים להקצות יותר זמן להוראה ופחות זמן לתכנון שיעורים ולהכנתם. מצד אחד, בכמחצית מהמדינות שהשתתפו בשני מחזורי המחקר האחרונים (16) נרשמה עלייה בהיקף השעות שהוקצו להוראה, ומנגד ב-5 מדינות נרשמה דווקא ירידה קלה, חוץ מברזיל שבה נרשמה ירידה של כ-3 שעות. מצד שני, במחצית מהמדינות (16) נרשמה ירידה בהיקף השעות שהוקצו לתכנון שיעורים ולהכנתם, ומתוכן הירידה הבולטת ביותר היא בגאורגיה (כ-2.5 שעות), ואילו בשתי מדינות בלבד נרשמה דווקא עלייה קלה. אומנם אפשר להתנחם בכך שלא חל בישראל צמצום בהיקף השעות המוקצות לתכנון שיעורים ולהכנתם, לנוכח חשיבותו של מרכיב זה להוראה איכותית, אך יש לבחון זאת גם אל מול העלייה, לפחות על פי דיווחי מורים, בהיקף שעות ההוראה, שמן הסתם מצריכה תכנון והכנה רבים יותר. ייתכן שההסבר לכך הוא שבשנים האחרונות המורים נעשים יעילים יותר בתכנון שיעוריהם, לדוגמה הם משתמשים בכלים טכנולוגיים (ובכלל זה אינטרנט, מחשב, מדיה חברתית וכדומה) שמאפשרים עדכון מהיר יותר, בשיתוף חומרי למידה וכדומה, שיש בהם חיסכון בזמן. לחלופין אפשר לתלות זאת בעלייה בשיעור המורים המבוגרים בישראל, שכן הזמן הנדרש לתכנון והכנה ארוך יותר בקרב מורים צעירים או חסרי ניסיון.

³ כך, לדוגמה, בכל הנוגע למשרה בבית הספר הנוכחי נמצא כי במשרה מלאה מועסקים 69% מן המורים בבתי ספר דוברי עברית לעומת 72% מעמיתיהם בבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 60: השינוי בהיקף השעות השבועי שהוקצה להוראה ולתכנון שיעורים והכנתם – כלל המדינות

מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.2.10

13.2. היקף העבודה של המנהלים

מנהלי בתי הספר נשאלו על החלק היחסי מזמנם המוקצה למשימות השונות, בממוצע לאורך שנת הלימודים. נכללות בהן משימות העוסקות בניהול ומנהיגות, תמיכה בהוראה וקשר עם תלמידים/הורים/קהילה וחברות (לוח 59).

לוח 59: החלק היחסי מזמן המנהל שהוקצה למשימות הבאות בממוצע לאורך השנה

משימות	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי ערבית	בתי"ס דוברי ערבית
ניהול ומנהיגות	23%	30%	23%	23%
	18%	21%	17%	18%
תמיכה בהוראה	20%	16%	23%	19%
	18%	13%	16%	19%
קשר	12%	10%	13%	11%
	6%	6%	7%	6%
אחר	3%	4%	2%	3%

מנהלים בישראל מקצים את חלק הארי מזמנם למשימות הנוגעות לניהול הארגון (23%) ולמנהיגות (18%). שיעורים אלו נמוכים מהשיעורים המקבילים בקרב מנהלים בממוצע מדינות ה-OECD (30% ו-21%, בהתאמה. פער מצטבר של 10%). בהשוואה למחזור המחקר הקודם, בישראל נרשמה עלייה חדה של יותר מ-6% במצטבר בזמן המוקצה לשתי משימות אלו. עליות דומות ואף חדות יותר נרשמו בכל מדינות ה-OECD, ולמעשה בכל המדינות שהשתתפו בשני מחזורי המחקר האחרונים.

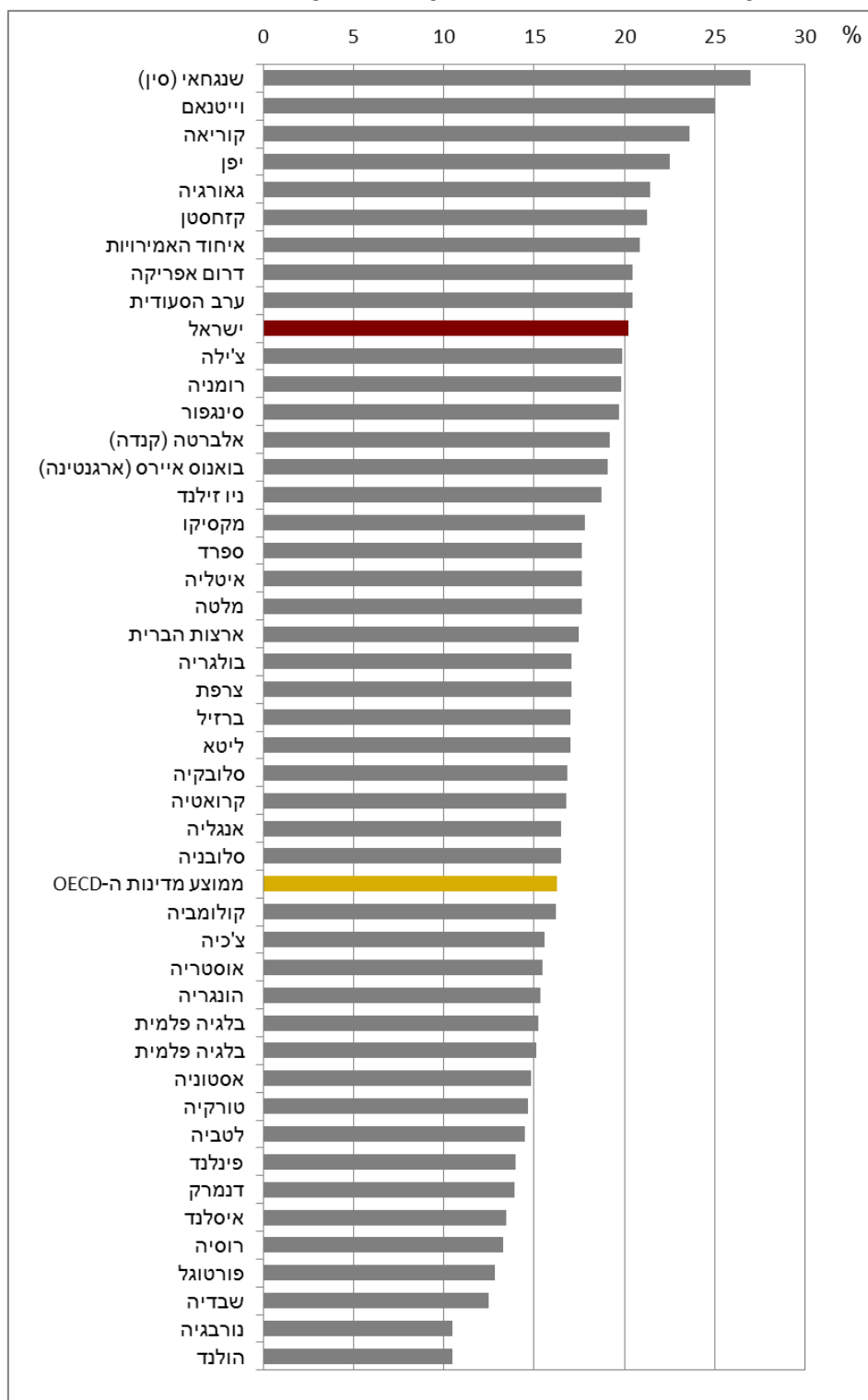
חלק ניכר מזמנם של המנהלים מוקצה גם לתכנון לימודים ולהוראה. הדבר כולל פיתוח של תוכניות הלימודים הבית ספריות, הוראה, צפייה במורים בעת שהם מלמדים, חניכה ומתן הדרכה למורים, תכנון, עיצוב וארגון של תוכניות לפיתוח מקצועי למורים וגם מעורבות בהערכה של מורים ותלמידים. אפשר לראות בכל אלו תמיכה בהוראה על היבטיה השונים, ופעילות המייצגת מנהיגות בהוראה מצד המנהל. מנהלים בישראל מקצים לפעילויות אלו חלק ניכר יותר מזמנם בהשוואה למנהלים במדינות ה-OECD (20% לעומת 16%, בהתאמה). ישראל נמצאת בחלקו העליון של מדרג המדינות על פי חלק הזמן המוקצה לפעילויות מנהלים התומכות בהוראה (**תרשים 61**), מדינות מזרח אסיה ניצבות בצמרת המדרג (ביפן, בקוריאה, בווייטנאם ובסנגחאי (סין) מנהלים מקצים 22% עד 27% מזמנם לכך), ואילו נורבגיה והולנד (כ-10%) נמצאות בתחתיתו. הבדלים אלו בין המדינות משקפים הבדלים בהגדרת תחומי התפקיד והאחריות של מנהלים במדינות השונות.

מן הראוי לציין כי בהשוואה למחזור המחקר הקודם נרשמה בישראל ירידה של כ-4% בנתח הזמן המוקצה לתכנון לימודים ולהוראה בכיתות, מכ-24% ב-2013 לכ-20% ב-2018.

מנהלים מקצים זמן גם לקיום קשר עם גורמים שונים (**לוח 59**). בין השאר, המנהלים בישראל מקצים חלק ניכר מזמנם לקשר עם תלמידים (18%), כצפוי, ופחות מזה לקשר עם ההורים (12%) והקהילה המקומית (6%). שיעורים אלו דומים יחסית לשיעורים המקבילים שנרשמו ב-2013. בהשוואה למנהלים במדינות ה-OECD, מנהלים בישראל מקצים יותר מזמנם לקשר עם תלמידים והורים (23% במצטבר לעומת 30% במצטבר, בהתאמה).

על פי רוב לא נמצאו הבדלים ניכרים בין מנהלים בבתי ספר דוברי עברית לעמיתיהם בבתי ספר דוברי ערבית בהקצאת זמן למשימות השונות, מלבד העובדה שבאופן יחסי מנהלים בבתי ספר דוברי עברית מקצים זמן רב יותר לקשר עם תלמידים ופחות זמן לתכנון לימודים והוראה, בהשוואה לעמיתיהם בבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 61: החלק מזמנם של המנהלים המוקצה לתכנון לימודים והוראה – כלל המדינות

מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.2.11

13.3. נתח הזמן מן השיעור המוקצה להוראה וללמידה

תלמידי חטיבות הביניים מבילים בכיתה חלק ניכר מזמנם: 913 שעות בשנה בממוצע מדינות ה-OECD. מחקר טאליס מאפשר לעמוד על נתח הזמן המוקצה להוראה וללמידה וכן למשימות אחרות, בהן משימות מנהליות וארגוניות (בדיקת נוכחות, חלוקת טפסים מטעם

בית הספר וכדומה), ניהול כיתה ושמירה על סדר ומשמעת, וזאת בהתבסס על דיווחי המורים. המורים התבקשו לפרט איזה נתח מהשיעור בכיתה היעד (מתוך 100%) מוקצה בדרך כלל לכל אחת מן הפעילויות הללו. יש לציין שככל שחלקה של ההוראה והלמידה גדול יותר, כך סביר יותר שתקודם למידה משמעותית.

על פי דיווחיהם של מורי כיתות ז'-ט' בישראל (לוח 60), רק 75% מזמן השיעור מוקצים ללמידה והוראה. שיעור זה נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD שהשתתפו במחקר (78%). ברוסיה, אסטוניה, וייטנאם ושנגחאי (סין) לפחות 85% מן השיעור מוקצים להוראה וללמידה, לפי דיווחי המורים, ואילו בברזיל, בדרום אפריקה ובערב הסעודית פחות מ-70% (תרשים 62). לעומת זאת, בישראל כ-14% מזמן השיעור מוקצה לשמירה על סדר ולאכיפת משמעת בכיתה וכמעט 9% למשימות מנהליות וארגוניות. נתונים אלו גבוהים במעט מהממוצע במדינות ה-OECD (13% ו-8%, בהתאמה).

לוח 60: החלק היחסי בשיעור (באחוזים)⁴ המוקצה בדרך כלל לפעילויות הבאות

פעילות	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
הוראה ולמידה	75%	78%	75%	76%
שמירה על סדר ומשמעת בכיתה	14%	13%	15%	11%
משימות מנהליות וארגוניות	9%	8%	9%	8%

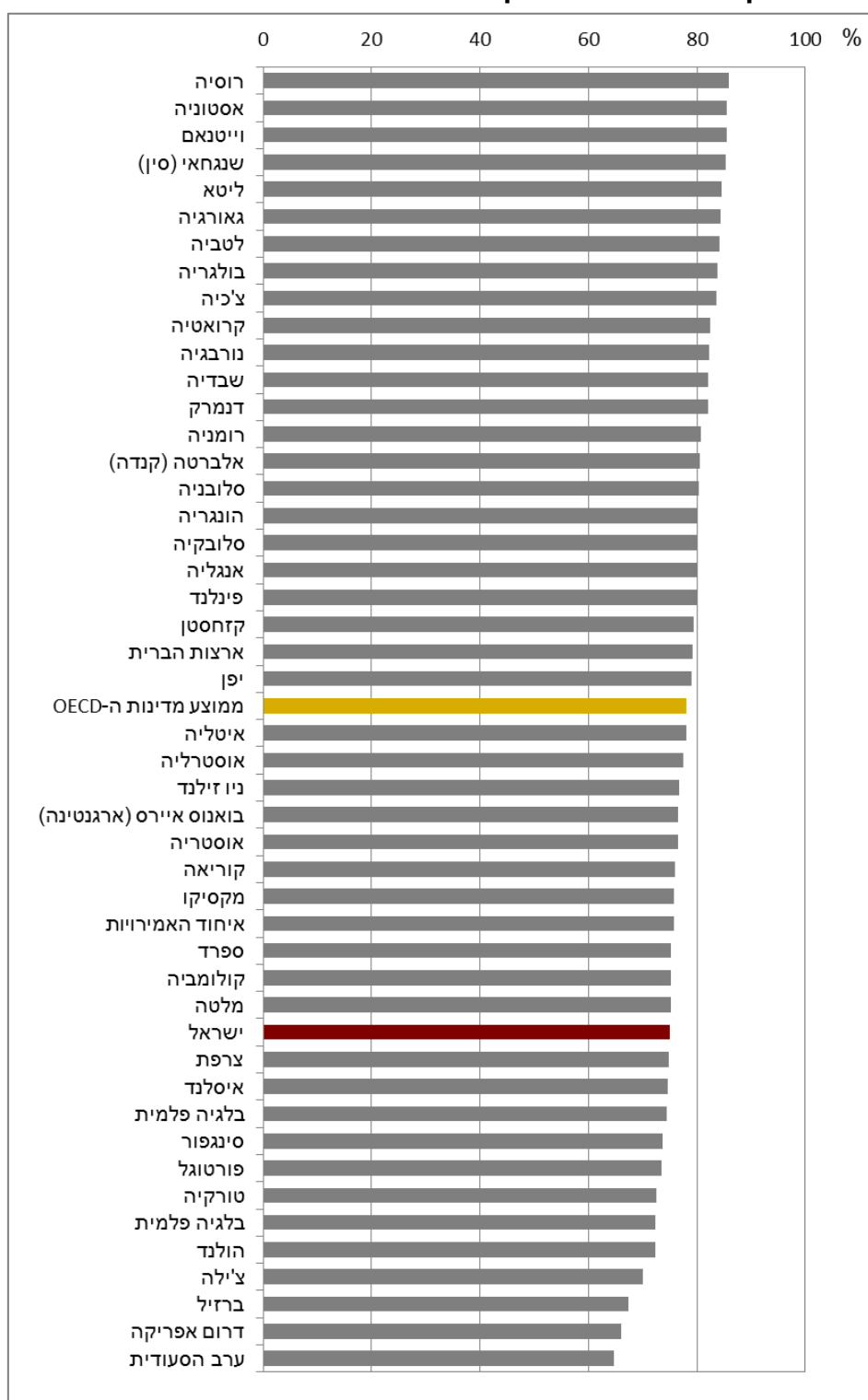
מבט פנים-ישראלי (לוח 60) מגלה כי עיקר ההבדל בין מגזרי השפה נעוץ בהקצאת זמן רחבה יותר לשמירה על סדר ומשמעת בכיתה בבתי ספר דוברי עברית (15% מזמן השיעור) בהשוואה לבתי ספר דוברי ערבית (11%). ממצא זה תואם את הדיווחים על שכיחות בעיות משמעת בבתי ספר במגזרי השפה השונים, הן במחקר טאליס 2018 (דיווחי המורים) והן במיצ"ב תשע"ח (דיווחי התלמידים).⁵

בהשוואה למחזור מחקר טאליס 2013, בישראל נרשמה ירידה קלה של 1.6% בפרק הזמן המוקצה להוראה וללמידה, לצד עלייה דומה בפרק הזמן המוקצה לשמירה על הסדר והמשמעת. זאת למרות העובדה שבדיווחים על בעיות משמעת לא חל שינוי של ממש, ואף נרשמה ירידה בדיווחי מורים בנוגע לצורך בהמתנה ארוכה עד להרגעת הרוחות בתחילת השיעור (מ-36% ל-30%). הירידה הדרמטית ביותר בפרק הזמן המוקצה להוראה וללמידה נרשמה בניו זילנד – 4.3% (מקביל לכמעט 3 דקות בשיעור של 60 דקות). מעניין לציין שמתוך המדינות שהשתתפו במחזורי המחקר האחרונים, רק באסטוניה ובסינגפור – שנודעות בהישגי תלמידיהן במבחנים בין-לאומיים – נרשמה עלייה מובהקת בפרק הזמן המוקצה להוראה וללמידה. ב-5 מדינות נרשמה עלייה מובהקת בהשוואה ל-2008: אוסטרליה, איטליה, ליטא, מקסיקו ונורבגיה, ובכולן התרחש עיקר השינוי בין 2008 ל-2013. בישראל נרשמה ירידה קלה מאוד (פחות מ-1%) בפרק הזמן המוקצה למשימות מנהליות וארגוניות.

⁴ במחקר התבקשו המורים לפרט איזה חלק מהשיעור בכיתה היעד (מתוך 100%) מוקצה בדרך כלל לכל אחת מן הפעילויות המפורטות. ברם חלק לא מבוטל מן המורים לא וידאו שדיווחיהם מסתכמים לכדי 100%.

⁵ המדד המסכם "התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה" במיצ"ב מבקש לבחון את דיווחי התלמידים בדבר התנהגות תלמידים במהלך השיעורים בכיתה, ולברר באיזו מידה השיעורים מתנהלים באווירה נעימה ונינוחה או מתאפיינים בחוסר שקט ובמתח שאינם מאפשרים למידה. המדד מורכב מהיגדים המתייחסים לרעש המפריע ללמידה ולעיכוב בשיעור הנובע מכך, להתחצפיות וליחס מכבד כלפי המורים. לצורך הדיווח נוסחו ההיגדים מחדש כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר. על התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה דיווחו כשליש (33%) מהתלמידים בבתי ספר דוברי עברית לעומת כמחצית מהתלמידים (52%) בבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים: 62 החלק היחסי בשיעור המוקצה להוראה וללמידה

מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.2.5

פילוח על פי מאפייני מורים

כמעט בכל המדינות שהשתתפו במחקר, ובכללן ישראל, נמצא קשר חיובי בין חלק פרק הזמן המוקצה להוראה וללמידה לבין ותק המורים בהוראה וגילים (לוח 61). ככלל נמצא שמורים

ותיקים מקצים חלק גדול יותר מן השיעור להוראה וללמידה, בהשוואה למורים בראשית דרכם (כ-5% יותר בכלל ישראל, ובעיקר בבתי ספר דוברי עברית, ובממוצע מדינות ה-OECD). יש לבחון ממצא זה לנוכח הנתון ולפיו למורים בראשית דרכם תחושת מסוגלות נמוכה יותר בניהול כיתה, בהשוואה למורים ותיקים. נוסף על כך, גם מורים מבוגרים יותר מקצים חלק נרחב מן השיעור להוראה וללמידה בהשוואה למורים הצעירים יותר (כ-5% יותר בכלל ישראל, ובעיקר בבתי ספר דוברי עברית, ו-8% יותר בממוצע מדינות ה-OECD). מכאן שמורים ותיקים ומבוגרים, שהם בעלי ניסיון ניכר בהוראה וכן בגרות וניסיון בעבודה בכלל, מאמצים שגרות כיתתיות יעילות המאפשרות להם להקצות זמן מועט יותר למטלות מנהלתיות וארגוניות, תוך שמירה על סדר ומשמעת בכיתה, מה שמאפשר להם להקדיש זמן ניכר יותר להוראה וללמידה. במדינות ה-OECD נמצא גם שמורים אלו, הוותיקים והמבוגרים, על פי רוב גם מלמדים בבתי ספר מאתגרים פחות מבחינת הרכב תלמידיהם. בדרך כלל לא נמצאו פערים ניכרים בין מורים ומורות בהקצאת הזמן להוראה וללמידה (לוח 61).

לוח 61: החלק היחסי בשיעור (באחוזים) המוקדש בדרך כלל להוראה וללמידה – לפי מאפייני מורים

פילוח	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית		
					גברים	נשים
מגדר	75%	78%	75%	76%		
	75%	78%	75%	76%		
גיל	73%	73%	73%	74%	פחות מ-30	
	78%	81%	78%	77%	50 ויותר	
ותק בהוראה	72%	74%	71%	74%	בראשית דרכם [עד 5 שנים]	
	76%	79%	76%	76%	ותיקים [יותר מ-5 שנים]	

פילוח על פי מאפייני הכיתות

בהשוואת הזמן שהמורים מקצים להוראה וללמידה נמצא כי בישראל אין הבדל של ממש בין כיתות מרובות תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (יותר מ-30% מתלמידי הכיתה) לבין כיתות בעלות ריכוז נמוך של תלמידים כאלו (לוח 62), ואילו בממוצע מדינות ה-OECD מוקצים 4% פחות זמן להוראה וללמידה בכיתות מרובות תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך. קשר שלילי דומה נמצא ב-16 מדינות (פער של לפחות 7% ועד כמעט 10% נרשם באוסטרליה, בארה"ב, באלברטה (קנדה) ובערב הסעודית), ואילו ב-18 מדינות (מלבד ישראל) לא נמצא קשר מובהק. מעניין לציין כי בבתי ספר דוברי ערבית מורים בכיתות מרובות תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך מקדישים כ-3% פחות זמן להוראה וללמידה, בהשוואה לעמיתיהם המלמדים בכיתות בעלות ריכוז נמוך של תלמידים כאלו.

לוח 62: חלק השיעור (באחוזים) המוקצה בדרך כלל להוראה וללמידה – לפי מאפייני הכיתות

פילוח	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית		
					תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך	תלמידים עם צ"מ
תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך	75%	79%	74%	77%	עד 30% תלמידים מרקע נמוך	
	75%	75%	75%	74%	יותר מ-30% תלמידים מרקע נמוך	
תלמידים עם צרכים מיוחדים (צ"מ)	76%	79%	76%	76%	עד 10% תלמידים עם צ"מ	
	73%	77%	72%	75%	יותר מ-10% תלמידים עם צ"מ	

בישראל, מורים בכיתות מרובות תלמידים עם צרכים מיוחדים (יותר מ-10% מתלמידי הכיתה) מקצים 3% פחות זמן להוראה וללמידה, בהשוואה למורים בכיתות שיש בהן מעט תלמידים כאלו (לוח 62), וכך גם בממוצע מדינות ה-OECD (כ-2% פחות). התופעה בולטת בבתי ספר דוברי עברית, ואילו בבתי ספר דוברי ערבית אין היא באה לידי ביטוי של ממש.

מבט-על: הקשר בין הזמן המוקצה להוראה או לשמירה על סדר ומשמעת בכיתה לבין מאפייני הכיתה והמורים

כדי ללמוד על גורמים הקשורים לזמן שהמורים מקצים לפעולות שונות בשיעור, קרי החלק היחסי של השיעור שמורים מקצים הלכה למעשה להוראה וללמידה או לניהול כיתה ולשמירה על הסדר והמשמעת (משתנים מוסברים/תלויים), נבחן הקשר שלהם עם הוותק של המורה בהוראה ועם מספר מאפיינים כיתתיים אפשריים (משתנים מסבירים/בלתי תלויים), תוך בקרה על מאפייני רקע של המורים (כגון גיל, מגדר, היקף משרה) ועל מאפייניהם (תחושת מסוגלות ביכולתם לנהל כיתה).

ותק בהוראה – בישראל (ובמדינות רבות אחרות) נמצא קשר חיובי בין הוותק של המורה בהוראה לבין חלק השיעור המוקדש הלכה למעשה להוראה וללמידה, וקשר שלילי בין הוותק שלו לבין חלק הזמן המוקדש לניהול הכיתה ושמירה על סדר ומשמעת. כלומר, ככל שהמורה ותיק יותר, כך הוא מקדיש יותר זמן מן השיעור להוראה וללמידה ופחות זמן לניהול הכיתה ולשמירה על סדר ומשמעת. מורים ותיקים רגילים במשימות שגרתיות ונדרש להם פחות זמן לבצען.

כמו כן נמצא כי ככל שתחושת המסוגלות של המורה ביכולתו לנהל את הכיתה גבוהה יותר, כך מוקצה פחות זמן לניהול הכיתה ולשמירה על סדר ומשמעת. אף שלמורים ותיקים תחושת מסוגלות גבוהה יותר ביכולתם לנהל כיתה, בהשוואה למורים בראשית דרכם, עדיין גם הוותק בהוראה וגם תחושת המסוגלות בניהול כיתה נמצאו קשורים כל אחד לזמן המוקצה הלכה למעשה לניהול כיתה (תוך השתת ביקורת על המשתנה האחר).

מאפיינים כיתתיים – בישראל נמצא קשר שלילי חזק בין גודל כיתה לבין חלק השיעור המוקדש הלכה למעשה להוראה וללמידה. ככל שכיתה כוללת מספר רב יותר של תלמידים, כך חלק השיעור המוקדש להוראה וללמידה קטן יותר. סביר שהדבר נובע מכך שמשימות שגרתיות כגון בדיקת נוכחות ומשימות מנהלתיות הנוגעות לתלמידים אורכות זמן ממושך יותר ככל שבכיתה תלמידים רבים יותר, ולצד זאת נדרש זמן רב יותר לשמירה על הסדר והמשמעת בכיתה. זאת אף שבישראל לא נמצא קשר מובהק בין גודל הכיתה לבין הזמן המוקדש לניהול הכיתה ולשמירה על סדר ומשמעת.

כמו כן יש חשיבות לא רק לגודל הכיתה אלא גם להרכב התלמידים בכיתה. כך, בממוצע מדינות ה-OECD נמצא שככל ששיעורם של תלמידים תת-משיגים מבחינה לימודית גבוה יותר, כך קטן יותר חלק השיעור המוקדש להוראה ולמידה וגדול יותר חלק הזמן המוקדש לניהול הכיתה ולשמירה על סדר ומשמעת. בדומה לכך, ככל ששיעורם של תלמידים עם צרכים מיוחדים גבוה יותר, כך קטן יותר חלק השיעור המוקדש להוראה ולמידה וגדול יותר חלק הזמן המוקדש לניהול הכיתה ולשמירה על סדר ומשמעת. קשר הפוך נמצא עם שיעור התלמידים המחוננים בכיתה – ככל ששיעורם גבוה יותר, כך גדול יותר חלק השיעור המוקדש להוראה ולמידה וקטן יותר חלק הזמן המוקדש לניהול הכיתה ושמירה על סדר ומשמעת. בישראל נמצאו קשרים דומים בין מאפייני התלמידים וחלק הזמן המוקדש לניהול כיתה ולשמירה על סדר ומשמעת, וכן בין שיעור התלמידים התת-משיגים מבחינה לימודית ובין הזמן המוקדש להוראה ולמידה (אך לא נמצא קשר מובהק בין שיעור התלמידים עם צרכים מיוחדים או שיעור המחוננים ובין הזמן המוקדש להוראה ולמידה).